Výběr středoevropských rytířů do Řádu zlatého rouna za regentství španělské královny Marie Anny Habsburské (1665–1675)¹

ONDŘEJ LEE STOLIČKA

„Úpadek“ („*Decadencia*“) španělské monarchie v 17. století se dodnes těší velké pozornosti evropských i amerických historiček a historiků. Původně velmi negativně vnímané období regentské vlády španělské královny Marie Anny Habsburské (1634–1696) a následné panování Karla II. (1661–1700) se v posledních desetiletích staly frekventovanými tématy historického bádání nejen ve Španělsku.² Revizionistický badatelský směr upřel v posledních dvou desetiletích svou pozornost především k zevrubnému poznání role Marie Anny Habsburské, manželky Filipa IV. a pozdější regentky španělské monarchie v letech 1665–1677. O poopravení jejího pokřiveného obrazu se v moderní historiografii zasloužily obzvláště dvě historičky, Laura Oliván Santaliestra a Silvia Z. Mitchell. Obě představily Marii Annu Habsburskou v roli královny a regentky z pohledu „gender studies“. ³ Především americká badatelka Silvie Z. Mitchell se zaměřila na vytvoření obrazu silné panovnice v současné historiografii. Její dílo přineslo důležité poznatky o citovém vztahu mezi matkou a jejím synem, který španělská královna podobně jako jiné panovnice využívala k ovlivňování úsudku potomka a následníka trůnu.⁴ Na mateřské pouto mezi Karlem II. a jeho matkou však spoléhal také císař Leopold I. při uplatňování svých mocenských zájmů v Madridu, což americká historička opomenula ve své monografii, stejně jako práci

¹ Tato studie vznikla s finanční podporou projektů Grantové agentury Jihočeské univerzity, č. 112/2021/H a č. 130/2019/H.

² Generace dějepisců v čele s Luisem Antoniem Ribotem Garcíou a Christopherem Storrssem na počátku třetího tisíciletí odstartovala proměnu pohledu na druhou polovinu 17. věku a závěr vlády Habsburků na Iberském poloostrově. Luis Antonio RIBOT GARCÍA, *La Monarquía de España y la guerra de Mesina (1674–1678)*, Madrid 2002; též, *El arte de gobernar, estudios sobre la España de los Austrias*, Madrid 2006; Christopher STORRS, *The Resilience of the Spanish Monarchy 1665–1700*, Oxford 2006. Již před nimi podobně argumentoval Henry Kamen. Podle něj totiž neexistovalo ani pověstné „zlaté období“ španělské historie („Siglo de Oro“). Z toho důvodu logicky nemohlo dojít ani k úpadku španělské monarchie. Henry KAMEN, *The Decline of Spain: a historical myth?*, Past and Present 81, 1978, s. 24–50, zde s. 27.

³ Laura OLIVÁN SANTALIESTRA, *Mariana de Austria: imagen, poder y diplomacia de una reina cortesana*, Madrid 2006; Silvia Z. MITCHELL, *Queen, Mother, and Stateswoman: Mariana of Austria and the Government of Spain*, Pennsylvania 2019.

⁴ Podrobněji o silném mateřském poutu Karla II. s jeho matkou S. Z. MITCHELL, *Queen*, s. 292–349.

s německojazyčnými prameny uloženými především ve vídeňských archivech a knihovnách, podobně jako edice německy psaných pramenů ze sledovaného období.⁵

I když v posledních letech vznikly dvě zmíněné monografie o matce Karla II., do dnešní doby chybí studie, která by zevrubněji analyzovala vztah mezi Leopoldem I. a jeho starší sestrou Marií Annou. Podobně v evropské historiografii stále chybí jakákoli moderně pojatá studie o diplomatických misích španělských a císařských vyslanců mezi Madridem a Vídní, kterou například koncipoval pro začátek 17. století Pavel Marek.⁶ Laura Oliván Santaliestra se sice ve svých knihách věnovala císařským diplomatům, jmenovitě hraběti Františku Eusebiovi z Pöttingu a Ferdinandu Bonaventurovi z Harrachu, avšak vztah mezi španělskou královnou a císařem ponechala stranou pozornosti, podobně jako zásadní politickou agendu obou vyslanců.⁷ Španělská historička se později zaměřila na dosud neprobádanou kulturní stránku života středoevropských diplomatů v Madridu, kterou zpracovala v několika dalších velmi přínosných studiích.⁸ Podobně je zde nutné zmínit disertační práci rakouské historičky Bianci Lindorfer, která zkoumala kulturní stránku diplomatických misí císařských vyslanců v Madridu.⁹ Z českého prostředí je nutné ještě uvést kapitulu z pera Pavla Marka a Michaely Buriánkové v kolektivní monografii výzkumného týmu pod vedením Jiřího Kubeše *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*.¹⁰

⁵ Blíže recenze práce Silvie Z. Mitchell z pera Ondřeje Lee Stoličky v časopisu *Opera historica* 21, 2020, s. 134–137.

⁶ Pavel MAREK, *La Embajada en la corte imperial 1558–1641: Figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praga 2014.

⁷ L. OLIVÁN SANTALIESTRA, *Mariana de Austria*, s. 234–245. V tomto ohledu proto nejpřínosnějšími stále zůstávají především edice korespondence hraběte Františka Eusebia z Pöttingu s císařem Leopoldem I., vydaný deník hraběte Františka Eusebia z Pöttingu a částečně vydaný deník Ferdinanda Bonaventury z Harrachu. Ferdinand MENČÍK (ed.), *Ferdinand Bonaventura Graf von Harrach. Tagebuch über den Aufenthalt in Spanien in den Jahren 1673–1674*, Wien 1903–1904; Alfred Francis PRIBRAM – Moriz Landwehr von PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting, 1662–1673 I–II*, Wien 1904; Miguel NIETO NUÑO (ed.), *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid (1664–1674) I–II*, Madrid 1993.

⁸ Výběrově L. Oliván Santaliestra, *Amazonas del secreto en la embajada madrileña del “Graf von Pötting” (1663–1673)*, *Memoria y civilización: anuario de historia* 19, 2016, s. 221–254; TÁŽ, *Idas y vueltas de un matrimonio de embajadores: memoria, identidad y género en los relatos de viaje de Fernando Bonaventura y Johanna Theresia Harrach (1673–1677)*, *Espacio, tiempo y forma. Serie IV, Historia moderna* 29, 2016, s. 39–64; TÁŽ, *Amazonas del secreto en la embajada madrileña del “Graf von Pötting” (1663–1673)*, *Memoria y civilización: anuario de historia* 19, 2016, s. 221–254; TÁŽ, *“cenas, penas y soles matan a los hombres”: Medicina preventiva que sobrevivió a su embajada (1663–1674)*, *Chronica nova: Revista de historia moderna de la Universidad de Granada* 44, 2018, s. 147–175.

⁹ Bianca LINDORFER, *Cosmopolitan Aristocracy and the Diffusion of Baroque Culture: Cultural Transfer from Spain to Austria in the Seventeenth Century*, Florence 2009 (Disertační práce).

¹⁰ Pavel MAREK – Michaela BURIÁNKOVÁ, *Nejstarší císařská ambasáda: zástupci rakouských Habsburků ve Španělsku*, in: Jiří Kubeš a kol. (ed.), *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018, s. 179–207.

Spolupráce mezi Leopoldem I. a jeho sestrou Marií Annou dala po smrti jejího manžela základ protifrancouzské aliance na počátku sedmdesátých let 17. století.¹¹ Francie si dlouhodobě uvědomovala důležitost spojení mezi rakouskými a španělskými Habsburky a snažila se narušovat jejich spolupráci při jakékoliv příležitosti.¹² Navzdory mnoha obtížím, přichystal Leopold I. spojenectví katolických a protestantských panovníků proti Francii. Zároveň na východní hranici dokázal čelit s finanční podporou španělské monarchie tureckému nebezpečí.¹³ Avšak peněžní podpora ze strany španělské koruny probíhala také v dalších oblastech. Například španělský král Filip IV. financoval zajištění kurfiřtských hlasů při volbě nového císaře roku 1658. I přes značnou diplomatickou snahu Ludvíka XIV. byl Leopold I. nakonec zvolen panovníkem Římsko-německé říše na říšském sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem.¹⁴

Samozřejmě lze najít také další příklady zhoršujících se vztahů mezi španělskými a rakouskými Habsburky, nebo spíše mezi španělskými šlechtici a Leopoldem I. Jejich příčiny je možné hledat především v kombinaci dvou faktorů – vzrůstajícím vlivu Francie na španělském královském dvoře a osobními zájmy španělských šlechticů v kombinaci s jejich hrdostí.¹⁵ Z dopisů Františka Eusebia z Pöttingu i jeho deníku jednoznačně

¹¹ Na důležitost královny Marie Anny pro Leopolda I. a jeho evropskou politiku v sedmdesátých letech 17. století poukázal Ondřej Lee Stolička, který navíc konfrontoval pohled císaře a jeho ambasadora v Madridu na stávající situaci s pohledem braniborského kurfiřta Fridricha Viléma I. (1620–1688) a jeho vyslance Melchiora von Rucka, který plnil svou misi na Pyrenejském poloostrově v době vojenského převratu dona Juana Josepha de Austria na přelomu let 1676 a 1677. O. STOLIČKA, *Different German Perspectives*, s. 367–385, zde s. 369–370.

¹² Alistair MALCOLM, *Royal Favouritism and the Governing Elite of the Spanish Monarchy, 1640–1665*, Oxford 2017, s. 185–191; pro srovnání Luis Tercero CASADO, *Infelix Austria: Relaciones entre Madrid y Viena desde la Paz de Westfalia hasta la Paz de los Pirineos (1648–1659)*, Wien 2017 (Disertační práce).

¹³ Antonio José Rodríguez Hernández ve dvou pojednáních přiblížil ekonomický vztah a cenu, kterou španělská monarchie platila za podporu rakouských Habsburků v boji proti Turkům na východě. Antonio José Rodríguez HERNÁNDEZ, *Financial and Military Cooperation between the Spanish Crown and the Emperor in the 17th century*, in: Peter Rauscher (ed.), *Kriegführung und Staatsfinanzen: die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreissigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740*, Münster 2010, s. 575–602; též, *El precio de la fidelidad dinástica: colaboración económica y militar entre la monarquía hispánica y el imperio durante el reinado de Carlos II (1665–1700)*, *Studia histórica. Historia moderna* 33, 2011, s. 141–176. Podobnou problematikou se zabýval také Rubén González Cuerva ve své případové studii spojené s obléháním Vídně roku 1683. Rubén González CUERVA, *La última cruzada: España en la guerra de la Liga Santa (1683–1699)*, in: Porfirio Sanz Camañes (ed.), *Tiempo de cambios: Guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648–1700)*, Madrid 2012, s. 221–248.

¹⁴ Miguel Ánchel Ochoa BRUN, *Historia de la diplomacia española VIII*, Madrid 2006, s. 62; A. MALCOLM, *Royal Favouritism*, s. 207–210. K tomu podrobněji Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunu. (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009, především s. 73–90.

¹⁵ Například další konflikt mezi Madridem a Vídní způsobila Devoluční válka (1667–1668). Francouzští historikové Jean Bérenger a Lucien Bély se domnívají, že hlavní důvod, proč

vychází jako nejproblematictější osoba Gaspar de Bracamonte Guzmán, hrabě Peñaranda (1595–1676). Ten často vystupoval proti zájmům Leopolda I. a císařský velvyslanec se netajil svou antipatií k jeho osobě.¹⁶

Leopold I. sice vynakládal podle svých slov značné prostředky, aby získal významné španělské grandy na svou stranu, ale v kritických momentech se ukázal jeho vliv jako nedostatečný. Císař se netajil svou nespokojeností v dopisech adresovaných svému velvyslanci v Madridu, hraběti Františku Eusebiuovi z Pöttingu. Panovník si stěžoval především na nečinnost španělských šlechticů.¹⁷ Jak prokázal Rostislav Smíšek, Leopold I. se stavěl ke španělským šlechticům rezervovaně již pro svou dřívější osobní zkušenost se španělským dvorem své první manželky Markéty Terezy (1651–1673).¹⁸ Hispánský doprovod budoucí císařovny velmi ztěžoval klidné soužití vídeňského dvora s nově příchozími. Především střet mezi dvorem manželky Leopolda I. a jeho nevlastní matky Eleonory Gonzagové (1630–1686) nevzbuzoval dobrý dojem u císaře.¹⁹

Oproti některým španělským šlechticům naopak španělská královna Mariana Anna v mnoha směrech vycházela vstříc císaři, svému bratrovi. Ovšem silná opozice španělské šlechty značně komplikovala její situaci. Někteří španělští grandí vnímali snahy císaře jako ztrátu jejich vlastní samostatnosti a pod vedením dona Juana José de Austria (1629–1679), nemanželského syna Filipa IV., se snažili se omezit jeho vliv v Madridu.²⁰ I když španělská královna čelila krizím již dříve, nejzásadnější se udála na přelomu

Leopold I. nakonec neposkytl žádnou pomoc, spočíval v uzavření „tajné“ dohody mezi Vídní a Paříží na začátku roku 1668, ve které si Leopold I. a Ludvík XIV. přerozdělili sféry vlivu. Jean BÉRENGER, *An Attempted Rapprochement between France and the Emperor: the Secret Treaty for the Partition of the Spanish Succession of 19 January 1668*, in: Ragnhild Hatton (ed.), *Louis XIV and Europe*, London-Basingstoke 1976, s. 133–152; Lucien BÉLY, *Les secrets de Louis XIV. Mystères d'État et pouvoir absolu*, Paris 2013, s. 337–351.

¹⁶ Dopis Františka Eusebia z Pöttingu Leopoldovi I. ze 7. ledna 1671. A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe II*, s. 145.

¹⁷ Císař si stěžoval jmenovitě na Baltasara de la Cueva y Enríqueze de Cabrera, conde Castellar (1627–1686). Dopis Leopolda I. císařskému velvyslanci Františkovi Eusebiuovi z Pöttingu, Vídeň, 28. ledna 1671 A. F. PRIBRAM (ed.), *Privatbriefe II*, s. 140–141.

¹⁸ Rostislav SMÍŠEK, *Důvěra nebo nenávisť? Obraz Španěla v korespondenci císaře Leopolda I. S knížetem Ferdinandem z Dietrichšteina*, Časopis Matice moravské 123, 2004, s. 47–76; pro srovnání také Týž, „*Quod genus hoc hominum*”: *Margarita Teresa de Austria y su corte española en los ojos de los observadores contemporáneos*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio II*, Madrid 2011, s. 909–952.

¹⁹ Týž, *Důvěra*, s. 57–66; O. STOLIČKA, *Different German Perspectives*, s. 375.

²⁰ Více například Josefina CASTILLO SOTO, *Don Juan José de Austria (hijo bastardo de Felipe IV): su labor política y militar*, Madrid 1992; Alvaro PASCUAL CHENEL, *El retrato de Estado durante el reinado de Carlos II. Imagen y propaganda*, Madrid 2010; Koldo TRAPAGA MONCHET, *Members of Don Juan's Household and the Politics of Carlos II's Court during the Early Years of his Minority (1665–1669)*, The Court Historian 23, 2018, s. 152–165; O. STOLIČKA, *Different German Perspectives*, s. 367–385.

let 1676 a 1677.²¹ Juan José de Austria s podporou značné části španělské šlechty nechal uvěznit dosavadního favorita královny Fernanda de Valenzuelu; samotnou Marii Annu vykázal do exilu.²² Ta se dobrovolně a strategicky uchýlila do Toleda, aby tak zvýšila stesk svého syna Karla II. po matce.²³ Zde pobývala až do náhlé smrti dona Juana Josého de Austria v roce 1679.²⁴

Mocenský převrat v Madridu zároveň značně zkomplikoval plány Leopolda I., který již dlouhá léta připravoval sňatek mezi Karlem II. a svou dcerou Marií Antonií (1669–1692).²⁵ Nový první ministr don Juan José de Austria hledal alternativu, která by snížila vliv císaře na lehce ovlivnitelného Karla II.²⁶ I když se Marie Anna po smrti Juana Josého de Austria vrátila ke královskému dvoru v Madridu, španělská vláda již dohodla nový sňatek s francouzskou princeznou Marií Louisou Orleánskou (1662–1689).²⁷ Rozhodnutí Madridu samozřejmě nevyvolalo velké nadšení ve Vídni. Leopold I. se musel vzdát svého plánu pojistit následnictví na španělském trůnu v rámci habsburské dynastie. Madrid zdůvodnil své počínání značným věkovým rozdílem a neplnoletostí Leopoldovy dcery. Avšak španělští grandí si netroufli přímo odmítnout nabídku císaře. Proto požádali jeho sestru, aby zmírnila jeho případný hněv.²⁸

.....
²¹ Více ke konfliktům Laura OLIVÁN SANTALIESTRA, *Mariana de Austria: imagen, poder, y diplomacia de una reina cortesana*, Madrid 2006, s. 191–196; Ignacio RUÍZ RUÍZ, *Fernando de Valenzuela: Orígenes, ascenso y caída de un Duende de la Corte del Rey Hechizado*, Madrid 2008; Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO, *Precedencia ceremonial y dirección del gobierno: el ascenso ministerial de Fernando de Valenzuela en la corte de Carlos II*, in: Bernardo García García – Antonio Álvarez-Ossorio Alvaríno (edd.), *Vísperas de Sucesión. Europa y la monarquía de Carlos II*, Madrid 2015, s. 21–55; Ondřej STOLIČKA, *Different German Perspectives on Spanish Politics in the 1670s. The Reaction of Vienna and Berlin on the Coup of Juan José de Austria in the Year 1677*, *Journal of Early Modern History* 23, 2019, s. 367–385; S. Z. MITCHELL, *Queen*, s. 76–198.

²² Josefina CASTILLO SOTO, *Don Juan José de Austria (hijo bastardo de Felipe IV): su labor política y militar*, Madrid 1992, s. 258.

²³ TAMTÉŽ, s. 318; S. Z. MITCHELL, *Queen*, s. 170–198.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 202.

²⁵ O. STOLIČKA, *Different German Perspectives*, s. 379.

²⁶ Svě úmysly naznačil během audience braniborského vyslance Melchiora von Ruck, kdy se ho dotazoval na případné braniborské nevěsty. TAMTÉŽ, s. 380. Všeobecně S. Z. MITCHELL, *Queen*, s. 280.

²⁷ S. Z. MITCHELL, *Queen*, s. 209.

²⁸ TAMTÉŽ, s. 211–212. Leopold I. si byl samozřejmě vědom nízkého věku své dcery, přesto pevně věřil v její odjezd do Madridu. Společně s dcerou by odcestoval také početný doprovod, který by posloužil k posílení vlivu císaře na španělském královském dvoře. S velkou pravděpodobností by v budoucnu jeho dcera uplatnila vliv na svého manžela podobně jako jiné předchozí nevěsty z rakouské větve Habsburků. José Manuel de BERNARDO ARES, *El papel estelar de las reinas en la diplomacia francesa: María Luisa de Orléans (1679–1689) y María Luisa Gabriela de Saboya (1701–1714)*, in: P. Sanz Camañes, *Tiempo de cambios*, s. 167–194.

Kromě politické moci nová regentka španělské monarchie získala po smrti Filipa IV. přímý vliv na další zajímavé benefity, které Leopold I. rád využíval pro upevnění věrnosti svých služebníků ve střední Evropě. Mezi nejvýše ceněné odměny bezesporu náležela insignie Řádu zlatého rouna.²⁹ Předkládaná práce si klade za cíl zrekonstruovat role tří nejdůležitějších zmíněných aktérů – Leopold I., Marie Anna Habsburská a císařský velvyslanec v Madridu – v celém procesu přijímání středoevropských šlechticů do Řádu zlatého rouna v době, kdy místo neplnoletého Karla II. vládla jeho matka Marie Anna Habsburská (1665–1675). Studie hodlá doložit, že ve druhé polovině 17. století existovala již velmi sofistikovaná cesta, jak mohl středoevropský šlechtic získat insignii s beráncím rounem. Naopak jakákoliv snaha, která by vybočila ze zavedeného pořádku, byla nevítaná. Dále autor textu předloží souhrn vlastností, kterými oplývali úspěšní kandidáti na udělení řádu.

Úmrtím Filipa IV. přišel řád o svého velmistra a přední členové řádu společně s regentkou stáli před rozhodnutím, kdo ho nahradí v jeho čele do doby, než Karel II.

²⁹ Středoevropský pohled na Řád zlatého rouna nabídli ve svých studiích především Pavel Marek a Tibor Martí. P. MAREK, *La embajada*, s. 175–183; P. MAREK – M. BURIÁNKOVÁ, *Nejstarší císařská ambasáda*, s. 179–207; TÝŽ, *Vídeňská slavnost Řádu zlatého rouna z roku 1621 pohledem cestovního deníku Jeana Hervarta*, in: Josef Hrdlička – Pavel Král – Rostislav Smíšek (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 79–92; TÝŽ, *Der Orden vom Goldenen Vlies*, in: Tomáš Černušák – Pavel Marek, *Gesandte und Klienten, Päpstliche und spanische Diplomate nim Umfeld von Kaiser Rudolf II.*, Oldenbourg 2020, s. 238–245; Tibor MARTÍ, *Familienwappen und Lebensdaten von Palatin Paul Esterházy im Wappenbuch des Ordens vom Goldenen Vlies*, in: Zsuzsanna Cziráki – Anna Fundárková – Orsolya Manhercz – Zsuzsanna Peres – Márta Vajnági (edd.), *Wiener Archivforschungen, Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien*, Wien 2014, s. 223–240; TÝŽ, *Paul Esterházy, Ritter vom Goldenen Vlies*, Ungarn – Jahrbuch 32, 2014/2015, s. 139–156. Dále například Bohdan CHUDOBA, *Zlaté rouno*, in: *Sborník Moravana k pětadvacetiletému výročí trvání*, Brno 1931, s. 141–148; František LOBKOWICZ, *Zlaté rouno v Čechách*, *Heraldika a genealogie* 24, 1991, s. 181–280; TÝŽ, *Hungarian members of the Order of the Golden Fleece: The importance of a Habsburg chivalric order in seventeenth-century Hungary*, in: Tibor Martí – Roberto Quiros Rosado (edd.), *Eagles Looking East and West: Dynasty, Ritual and Representation in Habsburg Hungary and Spain*, Turnhout 2021, pp. 247–270. Václav BŮŽEK, *Symbols rituálu. Slavnost Řádu zlatého rouna v Praze a Landsbutu roku 1585*, in: Jiří Mikulec – Miloslav Polívka (edd.), *Per saecula ad tempora nostra: Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka I.*, Praha 2007, s. 296–302; Marie MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna a rodová prestiž v představách Adama Matyáše z Trauttmansdorffu*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti, České Budějovice 2011*, s. 249–282; Marie RYANTOVÁ, *Jak „spoplet beránek den“ aneb Vratislav z Pernštejna jako první rytíř Řádu zlatého rouna z českých zemí*, in: Petr Kopicčka (ed.), *Fontes ipsi situati. Sborník prací k sedmdesátinám archiváře a historika Eduarda Mikušky*, Litoměřice, Praha 2016, s. 67–80. Obecně k historii Řádu zlatého rouna Julián DE PINEDO Y SALAZAR, *Historia de la Insigne Orden del Toisón de Oro, dedicada al rey, Nuestro Señor, Xefe Soberano, y Gran Maestro de Ella I-III*, Madrid 1787; José ROMERO DE JUSEU Y LERROUX, MARQUÉS DE CÁRDENAS, *El Toisón de Oro. Orden dinástica de los duques de Borgoña*, Madrid 1960; Joaquín de AZCÁRRAGA SERVERTE, *La insignie Orden del Toisón de Oro*, Madrid 2000; Alfonso CEBALLOS-ESCALERA Y GILA, *La insignie Orden del Toisón de Oro*, Madrid 2000; Krista DE JONGE – Bernardo GARCÍA GARCÍA (edd.), *El legado de Borgoña. Fiesta y ceremonia cortesana en la Europa de los Austrias (1454–1648)*, Madrid 2010.

dosáhne plnoletosti. Marie Anna jako žena samozřejmě nepřipadala podle platných stanov v úvahu.³⁰ Dočasný velmistr Řádu zlatého rouna musel být vybrán ze stávajících držitelů zmiňované insignie. Nabízely se tři základní varianty: nejstarší rytíř Luis Raimundo Folch de Cardona (1608–1670), nejurozenější rytíř řádu – Leopold I., případně někdo další. Grefier Baltazar Molinet Ramirez de Ayala (1615–1698) doporučil královně,³¹ aby zvolila čtvrtou – netradiční – variantu a požádala o pomoc papeže.³² Leopold I. podle něj splňoval kritérium nejurozenějšího člena řádu, ale podobné rozhodnutí by při volbě znevážilo či umenšilo postavení malého Karla II.³³ Navíc španělská šlechta by se mohla obávat ztráty svého vlivu na chod řádu a potencionálních problémů ze strany císaře. Císař totiž mohl snadno využít své nově nabyté pozice a zavázat si do budoucna mnohé španělské šlechtice. Naopak, pokud by královna zvolila vévodu de Cardona, Leopold I. by podle Baltazara Molineta mohl odmítnout vyslat středoevropské členy Řádu zlatého rouna na volební shromáždění řádu, a volba by se takablokovala. U třetí varianty by vyvstaly problémy ohledně nižší urozenosti potencionálního kandidáta.³⁴

Marie Anna neváhala a řídila se doporučením Baltazara Molineta. Již 1. května 1667 získala povolení od papeže Alexandra VII. pro svého syna.³⁵ Španělský historik práva Joaquín de Azcárraga Servert upozornil, že zmíněné povolení z jeho pohledu ještě více omezilo svébytnost řádu a celý Řád zlatého rouna svázalo se španělským panovnickým rodem. Alexandr VII. tímto krokem vytvořil zvláštní situaci, kdy nové členy Řádu zlatého rouna vybírala osoba mimo samotný řád.³⁶ Rétorika listiny papeže však výslovně nijak nezmiňuje regentku. Svatý otec udělil pouze tradiční právo potvrzovat nové řádové členy malému Karlu II. Ovšem ke změně došlo uvnitř organizace Řádu zlatého rouna.

³⁰ V celé jeho historii se velmistrem Řádu zlatého rouna stala jediná žena, španělská královna Isabela II. (1830–1904). J. de AZCÁRRAGA SERVERT, *La insigne*, s. 119–124. Nastalá situace po smrti španělského krále dokonce u některých středoevropských šlechticů vyvolávala obavy, jestli se přijímání nových šlechticů do Řádu zlatého rouna úplně nezastaví. Adam Matyáš z Trauttmansdorffu pak bedlivě sledoval následné dění. M. MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna*, s. 272.

³¹ Grefier nebo také sekretář Řádu zlatého rouna dokumentoval veškeré písemné záležitosti řádu. J. DE PINEDO Y SALAZAR, *Historia de la Insigne*, s. 589–597.

³² TAMTÉŽ, s. 71. Dopis Baltazara Molineta španělské královně z 21. září 1665. J. de PINEDO Y SALAZAR, *Historia II*, s. 352–355.

³³ J. de AZCÁRRAGA SERVERT, *La insigne*, s. 71.

³⁴ TAMTÉŽ, s. 71.

³⁵ Bula papeže Alexandra VII. z 1. května 1667. J. de PINEDO Y SALAZAR, *Historia III*, s. 252–253. Marie Mírková označuje povolení od papeže Alexandra VII. jako „dispens“. Autorka vycházela z korespondence mezi císařským velvyslancem v Madridu hrabětem z Pöttingu a Adamem Matyášem z Trauttmansdorffu. Naopak španělská historiografie hovořila pouze o povolení pro nezletilého Karla II., jak je uvedeno v textu. M. MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna*, s. 272.

³⁶ J. de AZCÁRRAGA SERVERT, *La insigne*, s. 71–72.

Baltazar Molinet a další souhlasili, že nebylo třeba zvláštního oprávnění pro Marii Annu.³⁷ Španělská regentka tímto způsobem obešla řádová pravidla a v průběhu svého regentství udělila značné množství insignií jako první žena v historii.³⁸ Marie Anna posléze téměř svévolně vybírala z nabízených kandidátů.³⁹

Příslušníci Řádu zlatého rouna patřili k malému okruhu nejvěrnějších služebníků Habsburků ze středoevropské i hispánské monarchie a po svém přijetí do řádu získali výjimečné postavení u panovnických dvorů ve Vídni a Madridu pro nízký počet jejich členů.⁴⁰ Existovaly samozřejmě také jiné rytířské řády, které navíc poskytovaly svým příslušníkům jiné benefity. Například komendy rytířského řádu Calatrava se pojily s pravidelnou finanční penzí.⁴¹ Avšak z ceremoniálního hlediska se nositel beránčího rouna při slavnostech na habsburských dvorech zařadil hned za nejvyšší hodnostáře. Toto ocenění pomáhalo rovněž vzbudit respekt mezi příslušníky hispánské, italské a středoevropské šlechty.⁴² Například členové státní rady ve španělské monarchii považovali insignii beránčího rouna jako dostatečnou záruku charakteru středoevropského šlechtice.⁴³ Na zá-

.....
³⁷ J. de PINEDO Y SALAZAR, *Historia* II, s. 355–356.

³⁸ Avšak hned vzápětí po rozštěpení Řádu zlatého rouna na dva, ponechal první bourbonský král Filip V. udělování insignií beránčího rouna své manželce Marii Luise Savojské (1688–1714), která ho zastupovala v jeho nepřítomnosti. TAMTÉŽ, s. 356–358.

³⁹ Jak upozornila již ve své práci historička Silvia Z. Mitchell, nezletilost Karla II. narušila tento jinak mužský svět ještě jiným způsobem. V průběhu jedné ze slavností přijímání nových členů do Řádu zlatého rouna držela v náručí následníka trůnu dvorní dáma, která by se jinak nesměla rituálu účastnit. Císařský velvyslanec v Madridu hrabě František Eusebius z Pöttingu, který se zmíněné události jako jeden z nejstarších členů Řádu zlatého rouna osobně účastnil, si samozřejmě povšiml této nestandardní situace a nesl ji se značnou nelibostí. S. Z. MITCHELL, *Growing Up Carlos II: Political Childhood in the Court of the Spanish Habsburgs*, in: Grace E. Coolidge (ed.), *The Formation of the Child in Early Modern Spain*, New York 2014, s. 189–208, zde s. 194–195. Srov. M. NIETO NUÑO (ed.), *Diario* I, s. 156.

⁴⁰ Původních 24 rytířů (1430), posléze 31 rytířů (1431). Karel V. rozšířil řád na 51 rytířů (1516) a nakonec Filip IV na 61 rytířů (1638), avšak dále se v 17. století oficiálně nerozšiřoval. O nejvýraznější rozšíření se zasloužil císař Karel V. F. LOBKOWICZ, *Zlaté rouno*, s. 181 a 189; J. de AZCÁRRAGA SERVET, s. 68.

⁴¹ Jako příklad ze středoevropského prostředí mohou posloužit Ditrichštejnové. Adam z Ditrichštejna se stal rytířem řádu Calatrava v roce 1569. Friedrich EDELMAYER, *Honor y dinero: Adam de Dietrichstein al Servizio de la Casa de Austria*, Studia Historica. Historia Moderna 10–11, 1992–1993, s. 89–116, zde s. 98. Srov. Bohumil BAŽURA, *La Casa de Dietrichstein y España*, Ibero-Americana Pragensia 33, 1999, s. 47–67. Více také například Héctor LINARES GONZÁLEZ, *La historiografía económica de encomiendas de las órdenes militares de Castilla durante los siglos XVI y XVII. Un balance bibliográfico (1975–2017)*, Historiografías, revista de historia y teoría 14, 2017, s. 108–124.

⁴² Jaroslav Bořita z Martinic (1582–1649) se dokonce vzdal insignie s beránčím rounem ve prospěch svého syna Jiřího Adama z Martinic (1602–1651), kterému bylo uděleno rouno roku 1647. Tímto krokem pomohl svému synovi upevnit jeho mocenské postavení u dvora ve Vídni. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 552.

⁴³ Státní rada v Madridu uvažovala o odvolání velvyslance Ferdinanda Bonaventury z Harrachu a vydala doporučení vybrat nového císařského diplomata ze současných držitelů Řádu zlatého rouna.

kladě zmíněných benefitů není pochyb o tom, že insignie s beráncím rounem od začátku 16. století postupně pronikla do povědomí středoevropské šlechty ve službách Habsburků. Po období stavovského povstání a na základě Obnoveného zřízení zemského se sféra vlivu přesunula na císařský dvůr ve Vídni a šlechta z Království českého začala upřednostňovat kariéru v bezprostřední blízkosti císaře.⁴⁴ Již v období přelomu první a druhé poloviny 17. století se většina nejvyšších hodnostářů u vídeňského dvora honosila insignií s beráncím rounem.⁴⁵ Členství v Řádu zlatého rouna se proměnilo v takřka v povinnost nejurozenějších šlechtických rodů.⁴⁶

Avšak přijetí či nepřijetí do Řádu zlatého rouna záviselo na mnoha faktorech.⁴⁷ Z hlediska samotného procesu se uchazeč spoléhal především na tři hlavní osoby – císaře, španělského krále a císařského velvyslance v Madridu.⁴⁸ Císařský ambasador v Madridu plnil nezastupitelnou funkci v habsburské diplomacii již od 16. století.⁴⁹ I když jeho postavení bylo ojedinělé, protože reprezentoval mladší větev Habsburků, v průběhu regentské vlády sestry Leopolda I. jeho důležitost vzrostla. Jak vysvítá z analýzy deníku Františka Eusebia z Pöttingu, císařský velvyslanec komunikoval s regentkou téměř každodenně. I když se na podobné prameny osobní povahy musí nahlížet s určitou rezervou, především s ohledem na sebe prezentaci autora, císařský ambasador reálně zastával druhé nejvýznamnější postavení v hierarchii diplomatů na madridském dvoře.⁵⁰

Císařský ambasador v Madridu disponoval oproti mnohým diplomatům další výhodou, která spočívala v přítomnosti jeho manželky u španělského dvora. Zmíněné otázce se věnovala především Laura Oliván Santaliestra. Španělská historička zdůraznila

.....

O tom jednání státní rady 7. dubna 1675. Archivo Histórico Nacional, Consejo de Estado, legajo 2896. Stejným způsobem dokládá důležitost insignie s beráncím rounem tabulka č. 5 v příloze, která naznačuje nízký věk vstupu císařských velvyslanců v Madridu do Řádu zlatého rouna oproti ostatním středoevropským šlechticům ve druhé polovině 17. století (tabulka č. 6). Jako další příklad lze uvést osobu Jana Adolfa ze Schwarzenberku, který získal uznání mezi španělskými šlechtici získkem insignie s beráncím rounem. Ondřej Kříž, *Španělská korespondence Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, České Budějovice 2018 (Diplomová práce), s. 19.

⁴⁴ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 77.

⁴⁵ P. MAREK, *La embajada*, s. 175–183; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 78.

⁴⁶ Důkazem až chorobné snahy získat insignii s beráncím rounem předložila Marie Mírková na příkladu Adama Matyáše z Trauttmansdorffu, který se desetiletí neúspěšně pokoušel získat dostatečnou podporu pro svou kandidaturu. M. MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna*, s. 249–280.

⁴⁷ K povinnosti dosáhnout stejných poct jako jejich předkové ukázal na příkladu Ditrichštejnů a Schwarzenberků R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 110.

⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 356.

⁴⁹ P. MAREK – M. BURIÁNKOVÁ, *Nejstarší císařská ambasáda*, s. 179.

⁵⁰ Za nejvýznamnějšího mezi zdejšími diplomaty byl pokládán papežský nuncius, který při ceremoniálních aktech promlouval za ostatní diplomaty pobývající u královského dvora v Madridu. O. STOLIČKA, *Different German Perspectives*, s. 371.

důležité postavení žen císařských velvyslanců v Madridu a jejich aktivní podíl na diplomatických misích. Nezdráhala se dokonce použít označení „velvyslankyně“ jako označení manželek císařských ambasadorů.⁵¹ Problém jejího pohledu nastává při srovnání s dobovou právní normou. Císař Leopold I. pověřil oficiální misí vždy pouze šlechtice, který se mohl rozhodnout odcestovat do Madridu společně se svou rodinou. I když manželka šlechtice hrála velmi důležitou roli při výběru nového velvyslance v Madridu, její oficiální postavení se ve vztahu k ambasádě nacházelo v tzv. šedé zóně.⁵² Manželky Františka Eusebia z Pöttingu a Ferdinanda Bonaventury z Harrachu zastávaly oficiálně pozice dvorních dam. Místo velvyslankyně totiž po právní stránce dosud neexistovalo.⁵³ Na druhou stranu manželka císařských ambasadorů v Madridu plnila nezastupitelnou roli v plnění diplomatické mise svého muže. Jako žena oplývala přístupem do míst, která byla tradičně vyhrazena pouze ženám. V mnoha případech získávala informace od jiných žen, předávala informace nebo ovlivňovala ostatní šlechtice ve prospěch svého manžela. I když se nahlíží na období raného novověku jako na patriarchálně uspořádanou společnost, ženy hrály nezastupitelnou roli v utváření evropské politiky. Podobně jako královny, tak i manželky císařských velvyslanců v Madridu ovlivňovaly dění v srdci španělské monarchie.⁵⁴

Oficiálně sice nesměla žena do Řádu zlatého rouna vstoupit, avšak vdova po Filipovi IV. si ze své pozice regentky udržovala přímý vliv na výběr kandidátů. Ještě před tím musel kandidát získat doporučení od císaře Leopolda I. Jinak by se jeho úspěch rovnal prakticky nule. Podobně jako tomu bylo v případě Konráda Baltazara ze Starhembergu (1612–1687), který vyslal vlastního syna přímo do Madridu, aby zkusil vyprosit insignii beráncího rouna přímo od španělské královny. Místodržitel v Dolních Rakousích chtěl využít přítomnosti svého syna Maximiliána Lorence (1640–1689) u vojska nedaleko Madridu.⁵⁵ Tehdejší císařský velvyslanec v Madridu František Eusebius z Pöttingu zareagoval na podobnou troufalost velmi popudlivě. Císařský velvyslanec se okamžitě postavil proti kandidatuře Starhemberga, protože zmíněný postup – bez svolení

⁵¹ Laura OLIVÁN SANTALIELSTRA, *Lady Anne Fanshawe, ambassadress of England at the Court of Madrid (1664–1666)*, in: Glenda Sluga - Carolyn James (edd.), *Women, Diplomacy and International Politics since 1500*, London 2015, s. 68–85, zde s. 68–69. Dále například TÁŽ, *Mariana*, s. 8; TÁŽ, *¿Juana o Johanna?: cultura mixta, doble identidad y bilingüismo de las embajadoras imperiales en la corte de Madrid (1663–1676)*, in: Diana Carrió-Invernizzi (ed.), *Embajadores culturales. Transferencias y lealtades de la diplomacia española de la Edad Moderna*, Madrid 2016, s. 397–422.

⁵² Laura Oliván Santaliestra sama ve své argumentaci přiznává, že v úzké definici slova velvyslankyně (oficiálně pověřené) by její teorie neobstála. TÁŽ, *Lady Anne Fanshawe*, s. 68–70.

⁵³ TÁŽ, *Mariana*, s. 144–151.

⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 144–151; TÁŽ, *Lady Anne Fanshawe*, s. 68–69.

⁵⁵ Zápis v deníku Františka Eusebia z Pöttingu z 11. ledna 1670. M. NIETO NUÑO (ed.), *Diario II*, s. 86–70.

císaře – neodpovídal zavedeným pořádkům.⁵⁶ I když s mladým Starhembergem ještě před jeho odjezdem z Madridu 12. dubna 1670 několikrát poobědval, jeho první reakce spočívala v zablokování mladíkovy žádosti u španělské regentky.⁵⁷ Hrabě z Pöttingu navíc vysvětlil mladému Starhembergovi nehoráznost jeho požadavku. Velvyslanec jednotlivými kroky, které podnikl, chránil svou vlastní jedinečnou pozici v hierarchicky uspořádané dvorské společnosti i postavení ostatních středoevropských členů Řádu zlatého rouna. Ve výsledku zároveň chránil zavedený mechanismus, jehož byl součástí.⁵⁸ Jak několikrát hrabě Pötting zmínil ve svém deníku, zisk jednotlivých insignií Řádu zlatého rouna pro ostatní šlechtice ze střední Evropy vnímal jako vlastní úspěch.⁵⁹

Značný vliv císařského velvyslance a královny matky se projevil již dříve při získání insignie Řádu zlatého rouna pro Ferdinanda z Ditrichštejna. Jak uvedl historik Rostislav Smíšek, Ferdinand z Ditrichštejna si velmi dobře uvědomoval důležitost Františka Eusebia z Pöttingu.⁶⁰ Proto se na něj písemně obrátil v létě 1666, avšak císařský velvyslanec v Madridu mu naznačil, že doporučení císaře bylo nezbytné.⁶¹ Leopold I. opravdu projevil náklonost ke knížeti z Ditrichštejna a zasadil se o jeho přijetí do Řádu zlatého rouna o dva roky později.⁶² Rychlost, jakou mladý Dietrichštejn získal insignii s beráncím rounem, bylo možné z tehdejšího pohledu označit za úctyhodnou. Značně mu pomohlo doporučení jeho příbuzného Jana Maxmiliána z Lambergu, dřívějšího císařského velvyslance v Madridu a v letech 1675–1682 nejvyššího hofmistra Leopolda I.⁶³ V pouhých 32 letech se stal jedním z nejmladších rytířů Řádu zlatého rouna. Jak dokazuje porovnání věku středoevropských příslušníků tohoto řádu při jejich vstupu pro zkoumané období (tabulky 4, 5 a 6), Ferdinand z Ditrichštejna dokonce o dva roky předběhl Františka Eusebia z Pöttingu.⁶⁴

.....
⁵⁶ TAMTÉŽ.

⁵⁷ Zápis v deníku Františka Eusebia z Pöttingu z 12. dubna 1670. TAMTÉŽ, s. 107.

⁵⁸ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 356.

⁵⁹ Zápis v deníku Františka Eusebia z Pöttingu z 15. prosince 1673. M. NIETO NUÑO (ed.), *Diario II*, s. 399.

⁶⁰ Podobně si počínal také jeden neúspěšný kandidát Adam Matyáš z Trauttmansdorffu, který udržoval čilý písemný kontakt s císařskými velvyslanci v Madridu. Uvědomoval si důležitost pozice císařského velvyslance v Madridu pro zisk insignie s beráncím rounem. Dokonce pozval na své panství Horšovský Týn nově jmenovaného císařského velvyslance v Madridu Ottu Jindřicha Carretta di Granu v roce 1680, aby tak podpořil svou snahu stát se rytířem Řádu zlatého rouna. M. MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna*, s. 276.

⁶¹ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 356.

⁶² TAMTÉŽ.

⁶³ Dopis císaře Leopolda I. Františku Eusebiovi z Pöttingu z 28. září 1667. A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe I*, s. 322–323.

⁶⁴ Příloha tabulky č. 4, 5, a 6.

Ve srovnání s ostatními Ditrichštejny rovněž vynikal svými předky.⁶⁵ Úspěch Ferdinanda z Ditrichštejna jistě ovlivnila jeho hodnost nejvyššího hofmistra Markéty Terezy Španělské, kterou zastával od roku 1666, kdy se poprvé zmínil Pöttingovi o Řádu zlatého rouna.⁶⁶ Jak císař instruoval svého velvyslance v Madridu, doporučení Ferdinanda z Ditrichštejna směřovalo přímo sestře Leopolda I. Zmíněná skutečnost jen potvrzuje praktický vliv španělské regentky na Řád zlatého rouna a výběr nových rytířů. Jak již bylo zmíněno dříve, španělští králové přesunuli pravomoc ostatních členů řádu na svá bedra. Od zásahu Filipa II. do řádových stanov roku 1577 ostatní rytíři již nemohli přehlasovat španělského krále a přijmout jím neschváleného kandidáta.⁶⁷ Avšak smrtí Filipa IV. v roce 1665 získala jeho manželka spolu s regentstvím také tuto pravomoc.⁶⁸

Zájem o insignii Řádu zlatého rouna spočíval v jeho exkluzivitě, navíc svému držiteli zpřístupňovala několik benefitů. Většina členů pocházela z habsburských držav, případně mohla být insignie udělena spojencům Habsburků jako v případě polských králů.⁶⁹ Všichni příslušníci/žadatelé o vstup museli být katolického vyznání a vykonávat věrnou službu habsburské rodině ideálně po několik generací. Podobně jako celkový způsob života raně novověké šlechty také Řád zlatého rouna budoval tradici a dřívější udělení insignie beráncího rouna otci či dědovi podstatným způsobem zvětšovalo šance kandidáta na úspěch. Jiné důležité kritérium výběru budoucího člena se pojilo s exkluzivitou řádu, který mohl přijmout pouze jednoho člena z jedné šlechtické rodiny v daný okamžik.⁷⁰

.....
⁶⁵ Příloha tabulka č. 4.

⁶⁶ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 356. Důležitost insignie Řádu zlatého rouna při jednání se španělskými šlechtici dokazoval již výše zmíněný konflikt Ferdinanda Bonaventury z Harrachu a následné úvahy členů státní rady o výběru nového císařského vyslance z řad rytířů Řádu zlatého rouna. O tom jednání státní rady 7. dubna 1675. Archivo Histórico Nacional, Consejo de Estado, legajo 2896.

⁶⁷ Joaquín AZCÁRRAGA SERVERT, *Felipe II: el Toisón de Oro y los sucesos de Flandes*, Cuadernos de Historia del Derecho 6, 1999, s. 475–495, zde s. 489.

⁶⁸ J. de AZCÁRRAGA SERVERT, *La insigne*, s. 72.

⁶⁹ Dopis Františka Eusebia z Pöttingu o insignii s beráncím rounem pro polského krále Michala Korybuta Višňovského z 30. srpna 1669. A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe* II, s. 47.

⁷⁰ Jako vhodný příklad takového tvrzení mohou sloužit šlechtické rody Ditrichštejnů a Harrachů, jejichž příslušníci pravidelně, v každé generaci, získávali insignie s beráncím rounem. V. F. LOKOWICZ, *Zlaté rouno*, s. 270–271. Výše naznačené informace reflektují také blíže nedatované doporučující dopisy Ferdinanda Bonaventury z Harrachu pro španělskou královnu, které se týkaly udělení Řádu zlatého rouna Karlu Ferdinandovi z Valdštejna. Španělský ambasador zdůrazňoval, že již Valdštejnovi předci pravidelně získávali insignii s beráncím rounem a věrně sloužili Habsburkům. Jelikož Karel Ferdinand z Valdštejna obdržel vyznamenání roku 1675 a Ferdinand Bonaventura z Harrachu plnil svou misi v Madridu od roku 1674, proběhla volba Valdštejna opět velmi rychle. O tom Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Ferdinand Bonaventura I., Korrespondenz mit Mariana de Austria; Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013, s. 647–648.

Další velmi praktická podmínka spočívala v uvolnění jednoho z 61 míst v Řádu zlatého rouna. Jelikož velmistr Řádu zlatého rouna uděloval členství doživotně, kandidáti museli nejdříve trpělivě čekat na smrt svého předchůdce a doufat v nástupnictví.⁷¹ František Eusebius z Pöttingu zasílal písemnou zprávu o uvolněném místě nejprve císaři. Leopold I. posléze instruoval svého ambasadora a doufal ve výběr jednoho ze svých kandidátů.⁷² V některých případech se uvolnilo i několik míst a velmi často se přijímalo hned několik nových členů najednou. Šlechtic zpravidla usiloval o své přijetí do řádu několik let. Samozřejmě se také nemusel zisku řádové insignie dožít. Leopold I. podobné obavy zmínil ve své korespondenci s hrabětem z Pöttingu například v případě kandidatury Davida Ungnada z Weissenwolffu (1604–1672), který zemřel již rok po obdržení insignie beráncího rouna.⁷³

I když si císař přál insignii pro některé své služebníky, v konečném důsledku nemohl ovlivnit celkový průběh a dobu výběru.⁷⁴ Ve druhé polovině 17. století sice došlo k velkému nárůstu udělených vyznamenání mezi středoevropskými šlechtici, stále však platilo, že většina příslušníků Řádu zlatého rouna pocházela z území ovládaných španělskými Habsburky. Dlouhá čekací lhůta napomáhala k přirozené fluktuaci členů řádu. Vyšší věk dával větší naději čekajícím kandidátům.⁷⁵ Z logického důvodu Leopold I. upřednostňoval kandidáty s dostatečnými zásluhami a ve výsledku kandidáty staršího věku. Jak dokazoval zmíněný

⁷¹ Podobné smýšlení potvrzuje příklad Adama Matyáše z Trauttmansdorffu, který si nezdíral říct o volný řetěz s beráncím rounem hned po smrti rytíře Řádu zlatého rouna. Dokonce po smrti Františka Eusebia z Pöttingu, se kterým si dlouhodobě dopisoval o své kandidatuře, sice vyjádřil politování nad jeho smrtí v dopise Leopoldovi I., ale zároveň prosil císaře o beráncí rouno zesnulého Pöttinga. Podobně tak učinil také po smrti Václava Eusebia z Lobkovic roku 1677. M. MÍRKOVÁ, *Řád zlatého rouna*, s. 273–274.

⁷² Císař si byl vědom důležitosti hraběte Pöttinga v celém procesu a dával mu to najevo ve své korespondenci: „*Wegen der Tuson wollet Ihr reginae dank sagen; Ihr seind ein Prophet gewest, dass Ihr sagt, die andern werden Euch die Schuld geben por los cuñados, aber patientia. Doch kann ich Euch nit bergen, dass ich ex summis causis verlangt, dass der alte Graf von Ötting und der von Weissenwolff auch diese Gnade erhielten. Also wollet Ihr wohl alle m'glich Instantien machen, dass diese zwei concolirt und ich auch durch dies beruhigt werden möchte.*“ Dopis Leopolda I. Františku Eusebiovi z Pöttingu z 4. července 1668. A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe* II, s. 99.

⁷³ Dopis Leopolda I. Františku Eusebiovi z Pöttingu z 1. srpna 1670. A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe* II, s. 99.

⁷⁴ Španělský velvyslanec ve svém dopisu potvrzuje, že čeká, jak se o volném místě rozhodne sestra Leopolda I. Dopis Františka Eusebia z Pöttingu Leopoldovi I. z 5. května 1672. A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe* II, s. 240.

⁷⁵ Tabulka č. 6 dokládá průměrný věk středoevropských šlechticů 52 let v době regentství Marie Anny Habsburské. Tři z jedenácti rytířů navíc umřeli do dvou let od přijetí do řádu (Walter Leslie, František Albert z Harrachu a David Ugnad z Weissenwolffu). Naopak příslušníci šlechtického rodu Ditrichštejnů se mohli pyšnit věkovým průměrem 41 let (tabulka č. 4). Podobně císařští velvyslanci v Madridu ve druhé polovině 17. století představovali skupinu s velmi nízkým průměrným věkem přijetí do řádu 38 let (tabulka č. 5).

příklad Davida Ungnada z Weissenwolffu, vysoký věk nově přijatých rytířů dával naději ostatním na rychlejší uvolnění jejich místa v Řádu zlatého rouna.⁷⁶ V extrémním případě mohl být Řád zlatého rouna udělen téměř na smrtelné posteli. V roce 1657 se Jan Kryštof Puchheim již nedokázal zúčastnit slavnostního přijímání nových členů v Praze a přijal insignii řádu o pár dní později ve Vídni, protože se takřka nemohl zvednout z lůžka, jak popsal Gerardo Goethals ve své zprávě pro španělského krále.⁷⁷

Věk v mnoha ohledech odrážel symbolický kapitál jednotlivých žadatelů. Dokonce i mezi Habsburky lze vyzkoušet zásadní rozdíly ve věku přijetí do Řádu zlatého rouna (tabulka č. 3). Na první pohled španělští Habsburkové (tabulka č. 1) vstupovali do řádu ve velmi nízkém věku, ještě před prahem plnoletosti (17 let). Průměrný věk tehdy činil devět roků, avšak u následníků trůnu šlo ještě o nižší věk. Celkem pochopitelně výraznější výjimku představoval nemanželský syn Karla V., don Juan de Austria, protože se nemohl stát následníkem trůnu. Don Juan de Austria přijal insignii beráncího rouna až ve věku 18 let, tedy rok po dovršení plnoletosti a příklonu k vojenské kariéře. Avšak stále jeho věk byl nižší než průměrný věk vstupu do řádu v případě rakouské větve Habsburků s věkovým průměrem 25 let (tabulka č. 3).

I když se na první pohled vyšší věk může jevit jako pochopitelný s ohledem na rozdělení větví, při podrobnějším zkoumání jednotlivých případů lze vyvodit několik hlavních charakteristik rakouských Habsburků. Většinově následníci trůnu obdrželi insignii beráncího rouna ve věku do 20 let.⁷⁸ Především v období druhé poloviny 17. století lze pozorovat podobný trend nízkého věku přijetí, který si nastavili španělští Habsburkové. Oproti tomu zvyšoval celkový věkový průměr vyšší počet mužských členů rodu bez následnického práva. Snad jediné překvapení z celé tabulky, které vybočuje z nastaveného zvyku, je věk Rudolfa II. – 33 roků. Jeho pozdější přijetí do řádu potvrzovalo napjaté vztahy panující v té době mezi Madridem a Vídní. Španělský král Filip II. mohl využít již pobytu Rudolfa II. u dvora v Madridu v letech 1564–1571 k jeho přijetí do Řádu zlatého rouna, avšak k ničemu podobnému se nerozhodl.⁷⁹

Závěrem lze shrnout, že po smrti Filipa IV. se sestra císaře Leopolda I. stala nejen regentkou, ale také se zmocnila faktické moci nad Řádem zlatého rouna. Pomocí buly vydané papežem Alexandrem VII. získala pravomoc pro svého nezletilého syna Karla II.

.....
⁷⁶ Na důležitost zásluh kandidáta upozornila také Kristýna Bauerová na příkladu udělení insignie s beráncím rounem Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku. Kristýna BAUEROVÁ, „*Ad maiorem gentis gloriam*“. Jan Adolf ze Schwarzenberku a Řád zlatého rouna, in: Kateřina Kovárová – Zbyněk Sviták (edd.), *Historie 2016/2016. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference*, Brno 2017, s. 43–69, zde s. 51–56.

⁷⁷ Gerardo Goethals byl španělským králem pověřen doručit jmenování a insignie řádu a středoevropským šlechticům roku 1657. Archivo Histórico Nacional, Consejo de Estado, legajo 7682, exp. 45.

⁷⁸ Tabulka č. 2.

⁷⁹ Jaroslav JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 255–268.

přijímat nové členy a ze své pozice regentky pak zmíněnou moc vykonávala. Žádná žena se sice až do 19. století velmistrem Řádu zlatého rouna nestala, avšak Marie Anna se jim z pohledu výběru nových rytířů rovnala. Stále však platilo pravidlo, že žena nemohla zastupovat velmistra při důležitých rituálech, které tvořily nedílnou součást (ne)každodenního života v raném novověku. Při těchto slavnostních příležitostech nahrazovali velmistra nejstarší řádoví rytíři.

Z pohledu císaře Leopolda I. se v tomto období celý proces na první pohled zjednodušil. Císařský velvyslanec v Madridu oznamoval jména navržených kandidátů španělské regentce, která mnohé velmi rychle schválila. Jako vhodný příklad takového postupu může sloužit osoba Ferdinanda z Ditrichštejna, který získal insignii Řádu zlatého rouna ve velmi nízkém věku. V jeho kandidatuře hrálo velmi významnou roli doporučení ze strany nejvyššího komorníka císaře a bývalého císařského velvyslance v Madridu Jana Maximiliána z Lambergu, který svému svěřenci pomohl. Navíc v případě mladého Ditrichštejna lze pozorovat porušení pravidel řádu. Marie Anna Habsburská udělila Ferdinandovi z Ditrichštejna insignii, i když již jeden člen rodu Ditrichštejnů byl rytířem Řádu zlatého rouna v danou chvíli (Zikmund Ludvík z Ditrichštejna).⁸⁰ Podobná situace u jiného kandidáta již vadila, na což upozornil hrabě z Pöttingu v korespondenci s císařem.⁸¹ Zmíněná událost jen potvrzuje nadvládu Marie Anny nad řádem v průběhu její regentské vlády.

Celý proces výběru nového kandidáta vykazoval již ustálený řetězec kroků, které kandidát musel dodržet. Mocenský trojúhelník Marie Anna, Leopold I. a císařský velvyslanec v Madridu plnil svůj účel. Španělská regentka sice podepsala jmenování, ale Leopold I. důkladně vybíral a oceňoval kandidáty ze středoevropského prostoru. Císařský velvyslanec v Madridu plnil funkci informační a zároveň obrannou. Hrabě František Eusebius z Pöttingu informoval o volných místech císaře a současně zakročil proti případným opovázlivcům, kteří by chtěli zaběhnutý mechanismus narušit (např. Konrád Baltazar Starhemberg). V takovém případě bránil zájmy svého panovníka a také své vlastní. Císařský velvyslanec v Madridu náležel ke skupině vyvolených, kteří až na ojedinelé výjimky získali insignii s beráncím rounem, proto podporoval zdlouhavý proces přijímání nových členů do Řádu zlatého rouna. Menší počet držitelů řádu na vídeňském dvoře zvyšoval jeho symbolický kapitál. Podobně jako se Jaroslav Bořita z Martinic vzdal Řádu zlatého rouna ve prospěch svého syna, také císařský velvyslanec upřednostňoval nové kandidáty ze svého širšího rodinného okruhu a frakce.

⁸⁰ K Zikmundovi Ludvíkovi a Ferdinandovi z Ditrichštejna navíc ještě roku 1672 přibyl třetí rytíř Řádu zlatého rouna ze stejného rodu, Gundakar z Ditrichštejna. Blíže V. F. Lobkowicz, *Zlaté rouno*, s. 270–271.

⁸¹ Španělský velvyslanec ve svém dopisu potvrzuje, že čeká, jak se o volném místě rozhodne sestra Leopolda I. Dopis Františka Eusebia z Pöttingu Leopoldovi I. z 5. května 1672. A. F. PRIBRAM – MORÍZ LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe* II, s. 240.

Příloha

Tabulka 1 – Španělská větev Habsburků

Jméno	Narození	Úmrtí	Udělení Řádu zlatého rouna	Věk
Karel V.	1500	1558	1501	1
Filip II. Španělský	1527	1598	1531	4
Karel Španělský	1545	1568	1555	10
Juan de Austria	1547	1578	1566	18
Filip III. Španělský	1578	1621	1583	15
Filip IV. Španělský	1605	1665	1613	8
Karel Španělský	1607	1632	1623	16
Baltazar Karel Španělský	1629	1646	1638	9
Karel II. Španělský	1661	1700	1665	4

Tabulka 2 – Rakouská větev Habsburků

Jméno	Narození	Úmrtí	Udělení Řádu zlatého rouna	Věk
Ferdinand I. Habsburský	1503	1564	1515	12
Maximilián II. Habsburský	1527	1576	1546	18
Ferdinand Tyrolský	1529	1595	1555	26
Rudolf II. Habsburský	1552	1612	1585	33
Karel II. Štýrský	1540	1590	1585	45
Arnošt Habsburský	1553	1595	1585	45
Matyáš Habsburský	1557	1619	1599	42
Ferdinand II. Štýrský	1578	1637	1596	18
Albrecht VII. Habsburský	1559	1621	1596	37
Ferdinand III. Habsburský	1608	1657	1624	16
Leopold V. Habsburský	1586	1632	1626	40
Ferdinand Karel Tyrolský	1628	1662	1635	7
Ferdinand IV. Habsburský	1634	1654	1650	16
Leopold I. Habsburský	1640	1705	1654	14
Zikmund František Tyrolský	1630	1665	1663	33
Josef I. Habsburský	1678	1711	1687	9
Karel VI. Habsburský	1685	1740	1697	12

Tabulka 3 – Porovnání španělské a rakouské větve⁸²

	Průměrný věk udělení Řádu zlatého rouna	Průměrná délka života
Společně	21	48
Španělská větev	9	41
Rakouská větev	25	50

Tabulka 4 – Ditrichštejnové

Jméno	Narození	Úmrtí	Udělení Řádu zlatého rouna	Věk
Maximilián z Ditrichštejna	1596	1655	1634	38
Zikmund Ludvík z Ditrichštejna	–	1678	1645	–
Ferdinand Josef z Ditrichštejna	1636	1698	1668	32
Gundakar z Ditrichštejna	1623	1690	1672	49
Zikmund Helfried II. z Ditrichštejna	1635	1698	1681	46
Filip Zikmund z Ditrichštejna	1651	1716	1694	43
Leopold Ignác Josef z Ditrichštejna	1660	1708	1698	38
Průměr				41

Tabulka 5 – Císařští velvyslanci v Madridu

Jméno	Narození	Úmrtí	Udělení Řádu zlatého rouna	Věk
Jan Maximilián Lamberg	1608	1682	1655	47
František Eusebius Pötting	1627	1678	1663	36
Ferdinand Bonaventura Harrach	1636	1706	1661	25
Paul Sixt Trautson	1635	1678	NE	–
Otto Heinrich Carreto di Grana	1629	1685	1678	49
Jindřich František Mansfeld	1646	1715	1685	39
Václav Ferdinand Popel z Lobkovic	1654	1697	1695	41
Alois Tomáš Harrach	1669	1742	1697	28
Průměr				38

.....
⁸² Bez Maximiliana I., Fridricha I. a Filipa I. Kastilského.

Tabulka 6 – Středoevropští rytíři Řádu zlatého rouna v době regentství (1665–1675)

Jméno	Narození	Úmrtí	Udělení Řádu zlatého rouna	Věk
Walter Leslie	1606	1667	1665	59
František Albert z Harrachu	1614	1666	1666	52
Ferdinand Josef z Ditrichštejna	1636	1698	1668	32
Raimond Montecuccoli	1609	1680	1668	59
David Ugnad z Weissenwolffu	1604	1672	1671	67
Jan Hartwig Nostic	1610	1683	1672	62
Gundakar z Ditrichštejna	1623	1690	1672	49
Vojtěch Zinzendorff	1618	1683	1674	56
Jan Humprecht Černín z Chudenic	1628	1682	1675	47
Leopold Vilém Königsegg	1630	1694	1675	45
Karel Ferdinand z Valdštejna	1634	1702	1675	41
Průměr				52

Ondřej Lee Stolička

The Selection of Central-European Knights for the Order of the Golden Fleece during the Regency of Spanish Queen Mariana of Austria (1665–1675)

Abstract

The death of Spanish King Philip IV in 1665 and the young age of his only legitimate son, Charles II, led to the governorship of Mariana of Austria during the years 1665–1677. This matter significantly influenced the relationships between Vienna and Madrid because Austrian siblings represented the Habsburg family's policy. The relationship between Emperor Leopold I and his older sister Mariana of Austria determined for this period not only foreign policy of their monarchies but the Spanish Habsburgs also lost their upper hand against the younger line of the Habsburg family. For Leopold I, his sister represented the most crucial agent in Madrid besides his ambassador. Mariana of Austria became an important source of benefits for the Central European nobility, which traditionally hoped for financial and other support from the Spanish King. Mariana of Austria even influenced one of the most male dominated spaces in the early modern world, which represented the Order of the Golden Fleece because, as a woman, she could choose the new owners of the Insignia of the Golden Fleece.

KEYWORDS:

Mariana of Austria; Spanish Monarchy; 17th century; the Order of the Golden Fleece; Leopold I.